

Ірина БРУШНЕВСЬКА,

orcid.org/0000-0002-3381-6490

кандидат педагогічних наук,

доцент кафедри спеціальної та інклюзивної освіти

Волинського національного університету імені Лесі Українки

(Луцьк, Україна) brush-ira@ukr.net

Ольга ОМЕЛЯНЮК,

orcid.org/0000-0001-5629-6080

магістрантка

Навчально-наукового інституту неперервної освіти

Волинського національного університету імені Лесі Українки

(Луцьк, Україна) olljaomeljanjuk@gmail.com

МЕТОДИКА ВИЗНАЧЕННЯ СТАНУ РОЗВИТКУ МОВЛЕННЯ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ІЗ ЗАГАЛЬНИМ НЕДОРОЗВИТКОМ МОВЛЕННЯ В ІГРОВІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті охарактеризовано особливості вивчення та результати експериментального дослідження сформованості лексичної складової мовлення в ігровій діяльності у дітей із загальним недорозвитком мовлення. Діагностика рівня сформованості лексичної складової мовлення в ігровій діяльності передбачала виявлення наявності у словнику дітей із загальним недорозвитком мовлення слів-назв предметів, слів на позначення дій предмета та діяльності людей, слів на позначення ознак предмета, узагальнюючих слів, синонімів, антонімів, паронімів. Основним методом, що використовувався, був констатувальний експеримент, але паралельно застосовувалися методи теоретичного аналізу спеціальної літератури, вивчення анамнестичної документації, спостереження за процесом комунікації у процесі ігрової, пізнавальної діяльності, режимних моментів, бесіди з батьками та педагогами. До кожної діагностичної проби розроблені оціночні критерії з метою визначення рівнів сформованості лексичної складової мовленнєвої діяльності.

Проаналізовано і охарактеризовано виявлені механізми порушень, вказано на їхній взаємозв'язок з іншими складовими комунікативного компонента мовленнєвої діяльності. Вказано на несформованість процесу активного використання слів різних частин мови в експресивному мовленні у процесі ігрової діяльності, труднощі в актуалізації словника, стереотипність використання сталих лексичних форм, порушення механізму лексичного прогнозування. Обмеженість словникового запасу, диспропорційність між обсягом активного і пасивного словника, вербальні парафазії, несформованість семантичних полів, труднощі актуалізації словника, недостатня сформованість лексичного ймовірного прогнозування обумовлені недостатнім розвитком усіх видів сприймання, уваги, пам'яті, недорозвитком фонематичних процесів, образно-логічного мислення, обмеженістю лексичного досвіду мовленнєвого спілкування. Зазначено, що виявлені недоліки є однією із причин недостатньої сформованості мовленнєвої діяльності у зазначеній категорії дітей.

***Ключові слова:** лексика, мовлення, ігрові прийоми, дошкільники, загальний недорозвиток мовлення, корекційний процес.*

Iryna BRUSHNEVSKA,

orcid.org/0000-0002-3381-6490

PhD of Pedagogical Sciences,

Associate Professor at the Department of Special and Inclusive Education

Lesya Ukrainka Volyn National University

(Lutsk, Ukraine) brush-ira@ukr.net

Olga OMELYANYUK,

orcid.org/0000-0001-5629-6080

Master's student

Educational and Scientific Institute of Continuing Education

of Lesya Ukrainka Volyn National University

(Lutsk, Ukraine) olljaomeljanjuk@gmail.com

METHOD FOR DETERMINING THE STATE OF SPEECH DEVELOPMENT IN PRESCHOOL CHILDREN WITH GENERAL SPEECH UNDERGROWTH IN GAME ACTIVITY

The article describes the features of the study and the results of an experimental study of the formation of the lexical component of speech in play activities in children with general underdevelopment of speech. Diagnosis of the level of formation of the lexical component of speech in play activity involved identifying the presence in the dictionary of children with general speech underdevelopment of words-names of objects, words to designate the actions of an object and people's activities, words to designate the features of an object, generalizing words, synonyms, antonyms, paronyms. The main method was a stating experiment, but in parallel, methods of theoretical analysis of special literature, the study of anamnestic documentation, observation of the communication process in the process of gaming, cognitive activity, regime moments, conversations with parents and teachers were used. Evaluation criteria have been developed for each diagnostic test in order to determine the levels of formation of the lexical component of speech activity. The revealed mechanisms of violations are analyzed and characterized, their relationship with other components of the communicative component of speech activity is indicated. It is pointed out that the process of active use of words of different parts of speech in expressive speech in the process of gaming activity, difficulties in updating the dictionary, stereotypical use of constant lexical forms, violation of the mechanism of lexical forecasting are indicated. The limited vocabulary, the disproportion between the volume of the active and passive vocabulary, verbal paraphasias, the lack of formation of semantic fields, the difficulty of updating the dictionary, the insufficient formation of lexical supposed forecasting are due to the insufficient development of all types of perception, attention, memory, and underdevelopment by the limited lexical experience of speech communication. It is indicated that the identified shortcomings are one of the reasons for the insufficient formation of speech activity in this category of children.

Key words: vocabulary, speech, game techniques, preschoolers, general underdevelopment of speech, corrective process.

Постановка проблеми. Формування мовлення дошкільників згідно їхніх вікових особливостей є одним з найважливіших аспектів у психофізичному розвитку дитини, адже саме через цю здатність малюк може пізнати світ, сформувати перші уявлення про нього. Щоразу у процесі такого пізнання дитина мимовільно застосовує свої мовленнєві можливості. А саме: соціалізується у середовищі, у якому знаходиться, комунікує зі своїми однолітками, набуває нового досвіду через обмін інформацією, завдяки мовленню.

Проте діти із загальним недорозвитком мовлення (ЗНМ) мають певні особливості у психофізичного розвитку та розвитку мовленнєво-комунікативних навичок. Звичайно, такій дитині буде значно важче розвиватись і пізнавати навколишнє середовище. Діти з порушенням мовлення тут найбільш вразливі, адже спонтанно, самостійно не можуть активно висловлюватися, відстоювати свою думку та активно комунікувати з людьми, які їх оточують (Концепція. 2011).

Аналіз досліджень. Важливе місце в системі засобів розвитку мовлення дошкільників посідає гра. Її вплив на виховний процес дітей було розкрито в роботах педагогів-класиків (А.Я. Коменський, С.Ф. Русова, В.О. Сухомлинський, К.Д. Ушинський та ін.), психологів (Ю.А. Аркін, М.Я. Басов, П.П. Блонський, Л.С. Виготський, Н.Д. Виноградов, Д.Б. Ельконін, С.Л. Рубінштейн, Д.Н. Узнадзе та ін.), сучасних педагогів (Л.В. Артемова, А.К. Бондаренко, Н. Гавриш, Г.І. Григоренко, Р.І. Жуковська, В.Г. Захарченко,

Т.О. Маркова, Д.В. Менджерицька, О.І. Сорокіна, О.П. Усова, Г.С. Швайко, К.І. Щербакова та ін.) (Гавриш, Безсонова, 2015; Артемова, 2015). Серед робіт, присвячених дослідженню особливостей емоційно-вольової сфери та поведінки в грі дітей з мовленнєвими порушеннями, можна назвати праці таких вчених, як В. Шкловський, В. Селіверстов, Л. Зайцева, О. Орлова, Л. Гончарук, Г. Волкова, С. Ключева та інші. На думку цих вчених, порушення мовлення впливає на ігрову діяльність. Т. Ткачова помітила, що діти з мовленнєвими порушеннями нерідко втрачають можливість спільної діяльності з однолітками в грі, не вміють висловити свою думку, бояться здатися смішними, хоча правила і зміст ігор їм доступні.

Мета статті – аналіз особливостей вивчення та результатів експериментального дослідження сформованості лексичної складової мовлення в ігровій діяльності у дітей із загальним недорозвитком мовлення.

Виклад основного матеріалу. Діагностика рівня сформованості лексичної складової мовлення в ігровій діяльності передбачала виявлення наявності у словнику дітей із загальним недорозвитком мовлення слів-назв предметів, слів на позначення дій предмета та діяльності людей, слів на позначення ознак предмета, узагальнюючих слів, синонімів, антонімів, паронімів.

Експериментальне дослідження проводилося упродовж 2021–2022 рр. з 55 дітьми з третім рівнем мовленнєвого розвитку, які є вихованцями Дубівського закладу дошкільної освіти

(ясла-садок) «Дзвіночок» та комунальної установи «Інклюзивно-ресурсний центр» Дубівської сільської ради Ковельського району Волинської області (ЕГ).

Для порівняльного аналізу ці ж діагностичні проби проводилися з 55 дітьми Дубівського закладу дошкільної освіти (ясла-садок) «Дзвіночок», що мають звичайний мовленнєвий розвиток (КГ).

Метою констатувального психолого-педагогічного експерименту було визначення особливостей використання ігрових технологій у корекційно-розвивальному процесі з дітьми із ЗНМ та із звичайним мовленнєвим розвитком.

Для розв'язання поставленої мети передбачено реалізацію таких завдань:

1) визначення та аналіз ігрових технологій у корекційно-розвивальному процесі з дітьми із ЗНМ;

2) вивчення рівня сформованості лексичної складової мовленнєвої діяльності дітей із ЗНМ в ігровій діяльності;

3) виявлення та характеристика закономірностей використання ігрових прийомів у корекційно-розвивальному процесі з дітьми із ЗНМ.

Основним методом, що використовувався, був констатувальний експеримент, але паралельно нами застосовувалися такі методи: а) теоретичний аналіз спеціальної літератури; б) вивчення анамнестичної документації; в) спостереження за процесом комунікації у процесі ігрової, пізнавальної діяльності, режимних моментів; г) бесіди з батьками та педагогами.

Констатувальний експеримент передбачав:

1. Визначення алгоритму процесу обстеження.

2. Проведення діагностики рівня сформованості лексичної складової мовленнєвої діяльності дітей із ЗНМ в ігровій діяльності.

3. Аналіз та інтерпретація отриманих результатів, прогнозування шляхів педагогічного моделювання формування лексичної складової мовленнєвої діяльності дітей із ЗНМ в ігровій діяльності.

Добір мовленнєвого матеріалу для діагностичних проб здійснювався з урахуванням рівня мовленнєвого розвитку, мовленнєвого досвіду дітей, чинних програм корекційної роботи з дітьми із загальним недорозвитком мовлення, загальнодидактичних принципів науковості, системності, послідовності, перспективності, доступності та індивідуалізації. Мовленнєвий матеріал добирався українською мовою. Основними критеріями доцільності вибору слугували доступність, зрозумілість слів відповідно рівню мовленнєвого розвитку дітей з третім рівнем ЗНМ, активна практика попереднього їх застосування. Це дало

можливість забезпечити мінімальну похибку при обробці результатів, виключивши помилки, пов'язані з нерозумінням або недостатнім засвоєнням мовленнєвого матеріалу.

Методика проведення діагностичних проб передбачала повідомлення дитині конкретного завдання, інструкції щодо його виконання, наявність стимульного матеріалу, варіанти допомоги дорослого, критерії оцінювання результату роботи. Діагностичні завдання пропонувалися дітям дозовано, з урахуванням реального стану показників мовленнєвого розвитку, у максимально зрозумілій формі. Зверталася увага на те, як дитина виконує запропоноване завдання – діє цілеспрямовано, звертається за допомогою чи намагається самостійно долати труднощі. Аналізувався характер комунікативної взаємодії дитини з педагогом в процесі виконання завдання: розгорнутістю звертань, коментарів, їх змістове наповнення, логічність побудови висловлювання.

Бралася до уваги, що мовленнєва взаємодія дітей дошкільного віку має яскраво виражений емоційний підтекст: прихильність дорослого або ровесника є стимулом до наслідування його мовленнєвої поведінки (Кондукова, Базима, 2015). В разі необхідності дітям надавалися пояснення, вказівка, повторення інструкції, наводилися аналогічні приклади, наочні зразки дій. Також оцінювалася поведінка – посидючість, стійкість інтересу, вміння зосередитись, швидкість відповідей, реакція на ускладнення (сором'язливість, негативізм, байдужість, ейфоричність, знервованість, швидка втомлюваність, виснажуваність).

У ході експериментального дослідження було використано яскраву доцільну наочність, іграшки природних кольорів, виготовлені з різних матеріалів. Добираючи конфліктні зображення або предмети для проведення проб, ми дотримувалися принципу схожості за ознаками до обстежуваних об'єктів.

Виявлення загальних рис і закономірностей у формуванні лексичної складової мовленнєвої діяльності, а також наявних механізмів порушення відбувалося на основі кількісного та якісного аналізу отриманого емпіричного матеріалу. Якісний аналіз експериментальних даних здійснювався шляхом зіставлення результатів виконання ігрових завдань дітьми із ЗНМ і дітьми дошкільного віку з нормотиповим мовленнєвим розвитком (НМР).

Визначити рівень сформованості лексичної складової мовленнєвої діяльності дітей із ЗНМ можна завдяки використанню критеріального підходу, який дасть можливість визначити та обґрунтувати критерії та рівні його сформованості.

Загалом критерієм є «підстава для оцінки, визначення або класифікації чогось; мірило. Критерієм правильності теоретичних висновків, як відомо, є практика». Для більш повної характеристики цього поняття ми погоджуємось та використаємо у своїх дослідженнях визначення Н. Баловсяк (Баловсяк, 2006): критерії – це якості, властивості, ознаки об'єкта, що вивчається, які дають можливість зробити висновки про стан і рівень його сформованості та розвитку; показники – це кількісні та якісні характеристики сформованості кожної якості, властивості, ознаки об'єкту, котрий вивчається, тобто міра (ступінь) сформованості того чи іншого критерію.

До кожної діагностичної проби нами були розроблені оціночні критерії з метою визначення рівнів сформованості лексичної складової мовленнєвої діяльності. Це, зокрема:

- комунікативно-когнітивний критерій (наявність сформованої системи мовленнєво-пізнавальних знань; уміння аналізувати власні дії, переносити набутий досвід в аналогічні ситуації, комунікативно взаємодіяти);

- критерій пізнавальної самостійності (наявність самостійності при виконанні завдань, цілеспрямованість діяльності; характер отриманої педагогічної допомоги, її вплив на результативність);

- емоційно-поведінковий критерій (стійкість, активність та самостійність у виборі форм поведінки в ситуаціях комунікативної взаємодії; здатність керувати власними емоціями, рівень емпатії) (Брушневська, 2017).

Розроблені критерії оцінювання дозволяють визначити рівні сформованості лексичної складової мовленнєвої діяльності, навичок ймовірного прогнозування, що лежать в основі комунікативного компонента мовленнєвої діяльності. На основі отриманих результатів буде розроблено зміст методичних рекомендацій щодо використання ігрових технологій у корекційно-розвивальному процесі з дітьми ЗНМ.

Розглянемо особливості стану сформованості різних складових лексичного запасу дітей зі звичайним мовленнєвим розвитком та загальним недорозвитком мовлення в ігровій діяльності.

Кількісний аналіз результатів діагностики наявності у словнику іменників, дієслів та прикметників (проби 1 – 4) дозволив виявити наступні показники:

- наявність слів-назв предметів (проба 1) зафіксовано на високому рівні у 12,0% дітей ЕГ, на достатньому – у 72,0%, на низькому – у 16,0% (в КГ у 76,0% дітей – високий рівень, у 24,0% – достатній);

- наявність слів на позначення дій предмета та діяльності людей (проби 2, 4) діагностовано на високому рівні у 4,0% дітей ЕГ, на достатньому рівні – у 66,0%, на низькому – у 30,0% (в КГ у 64,0% – високий рівень, у 36,0% – достатній);

- наявність слів на позначення ознак предмета (проба 3) зафіксовано на високому рівні у 16,0% дітей ЕГ, на достатньому – у 84,0% (в КГ у 64,0% – високий рівень, у 36,0% – достатній).

Отримані дані свідчать, що у дітей із третім рівнем мовленнєвого розвитку якісні і кількісні показники активного словника не відповідають віковій нормі. Особливих труднощів у них не виникало при називанні предметів, дій, ознак предметів, з якими вони мають досвід щоденної практичної взаємодії. Однак, зважаючи на те, що цей досвід є недостатнім, то і словник, особливо предикативний, є обмеженим і стереотипним.

Характерною особливістю більшості дітей ЕГ виявлено незнання правильних назв, що призводить до неточного вживання слів, заміни слів за семантичними ознаками (*дах – будинок, сляпка – одягати, комірець – сойочка, червоний – помідой*). При називанні людей за професійною ознакою назви замінювалися описом дій (*той, со їсти вайть – кухар*). Зафіксовані заміни видових понять родовими і навпаки (*іглашка – машинка, голубчик – ворона, муха – комар*). При називанні дій тварин мали місце неточності, обумовленні невмінням виділити диференційні ознаки значення слова (*іде – підходить, обходить, переходить, відходить; летить – відлітає, прилетіла, кружляє*). Спостерігається сприйняття навколишньої дійсності переважно на чуттєвій основі, що призводить до утворення та використання синтагматичних асоціацій (*мукає – корова, різати – ножик, сміятися – радість*). Все це вказує на несформованість семантичних полів у дітей із ЗНМ.

При проведенні діагностичних проб у дітей ЕГ спостерігалась нестійкість уваги, хаотичність рухів, бажання відповідати без попереднього обдумування. В процесі називання слів-ознак предмета вони потребували допомоги педагога, оскільки здебільшого обмежувалися одним словом, яке попередньо найчастіше використовувалось. При акцентуванні уваги на інших ознаках (*який їжак на дотик?*) відповідали словосполученнями – описами (*з колючками*). Лише при наведенні уточнюючих запитань (*якщо є колючки, то він який?*), називали відповідне слово-ознаку.

Наведені результати експериментального дослідження свідчать про збідненість словника дітей із ЗНМ, несформованість процесу активного використання слів різних частин мови в експе-

сивному мовленні, труднощі в актуалізації словника, стереотипність використання сталих лексичних форм, несформованість семантичних полів.

Виявлення рівня навиків використання узагальнюючих слів (проба 5) продемонструвало наявність значних труднощів у дітей із ЗНМ. Лише 36,0% дітей ЕГ показало достатній рівень виконання завдання, у 64,0% зафіксовано низький рівень (в КГ у 74,0% дітей – високий рівень, у 26,0% – достатній). Засвоєння абстрактного значення слова та його понятійної співвіднесеності залишається недостатньо сформованим у дітей даної вікової групи. Виявлено, що діти в деяких випадках розуміють значення очікуваного узагальнюючого слова (*те, що діти глаюца*), виділяють загальні та найбільш істотні характеристики предметів, але саме слово в активному словнику відсутнє.

Зафіксовано, що діти із ЗНМ (36,0%) змогли з мінімальною допомогою педагога згрупувати предмети і назвати їх узагальнюючим словом на достатньому рівні (іграшки, птахи, квіти, тварини, овочі, фрукти). Однак при пред'явленні більш складних варіантів (посуд, продукти, взуття, меблі, інструменти, побутова техніка) не змогли підібрати відповідне слово.

Пронедостатню сформованість понятійної співвіднесеності слів свідчать труднощі у доборі дітьми слів на продовження семантичного ряду (*жовтий, червоний, ...; літак, поїзд, ...; веселий, щасливий, ...*). Неточні відповіді свідчать про недостатність розуміння значення запропонованих понять.

При дослідженні особливостей розвитку лексико-семантичних явищ (проби 6 – 8) дітям пропонувалося підібрати слова – синоніми, антоніми в процесі бесіди (*Яким словом можна замінити слово «машина»?*) та слова – пароніми з опорою на стимульний матеріал (*Назви, що намальовано на картинці*).

З'ясовано, що підібрані завдання є складними і викликали труднощі у дітей обох груп. Лише 30,0% дітей із ЗНМ змогли підібрати слова-синоніми з допомогою дорослого (достатній рівень), 70,0% дітей виконали завдання на низькому рівні (утруднювалися у доборі слів при наявності розширеної педагогічної допомоги). В КГ 60,0% дітей із ЗМР виконали завдання на високому рівні, 40,0% – на достатньому. Значні непорозуміння виникали при доборі іншого слова зі схожим значенням, оскільки найбільш поширеним було утворення синонімів шляхом додавання частки *не-* (*сумний – невеселій*). Зафіксовано ситуації, коли діти із ЗНМ не змогли підібрати жодного слова-синоніма, хоча широко використовувалася педа-

гогічна допомога – ставилися навідні запитання, вимовлявся перший звук, мімічні підказки.

Добираючи антоніми до запропонованих слів, діти обох груп показали дещо кращі результати: 38% дітей ЕГ показали достатній рівень, 62,0% – низький (в КГ у 64,0% дітей – високий рівень, у 36,0% – достатній). Якісний аналіз отриманих результатів дав можливість виділити наступні особливості проведення проби 7 в ЕГ:

– замість нового слова називалося вихідне з додаванням заперечної частки *не-* (*не мокий, не холодний, не доб'ий*);

– називання слів-синонімів (*говіти – співати, казати*);

– смислові заміни внаслідок недостатньої диференціації ситуативного зв'язку (*високий – веїкий*).

Не до всіх слів діти-логопати змогли навіть з допомогою дорослого підібрати антоніми. Зокрема, це стосувалося слів, що означають якості (*твердий, свіжий*), емоційні стани (*сум, здивування*).

Ми вважаємо, що неадекватне використання антонімів обумовлено недостатнім розумінням дітьми ЕГ та КГ парадигматичних пар, в основі яких лежить елемент заперечення.

Так само складно було дітям обох груп правильно назвати малюнки, використовуючи слова-пароніми: у 48,0% дітей із ЗНМ – достатній рівень, у 52,0% – низький (в КГ у 43,0% – високий рівень, у 57,0% – достатній). Зафіксовані неточності звучання слів, обумовлені несформованістю звуковимови (*сапка – сапка*); незнання назв предметів, відсутність диференціації у їх називанні. Діти виконували завдання невпевнено, повільно, потребували підбадьорювання з боку дорослого. Відповіді довго обдумували, але все одно припускалися помилок.

Отримані результати вказують на значні порушення у використанні слів на позначення лексико-семантичних явищ мовленнєвої діяльності. В словнику дітей із ЗНМ мало узагальнюючих слів, рідко використовуються антоніми, а синоніми і омоніми практично відсутні.

Експериментальне дослідження рівня сформованості лексичного ймовірного прогнозування було здійснено за допомогою проб 9–12 (на імпресивному рівні) та проб 13 – 16 (на експресивному рівні). Вони були спрямовані на вивчення особливостей використання словникового запасу дітьми, з'ясування рівня сформованості навичок ймовірного прогнозування на лексичному рівні.

Кількісний аналіз дослідження невербального прогнозування показав, що на достатньому рівні із завданням впоралися 64,0% дітей із ЗНМ, 36,0% дітей – на низькому (в КГ 68,0% дітей пока-

Таблиця 1

Результати дослідження стану сформованості лексичної складової мовленнєвої діяльності в ігровій діяльності (у %)

Групи дітей	Лексична складова мовленнєвої діяльності		
	Високий рівень	Достатній рівень	Низький рівень
Діти із ЗМР (КГ)	60,3	39,7	0
Діти із ЗНМ (ЕГ)	2,2	63,6	34,2

зали високий рівень, 32,0% – достатній рівень). Досвід попереднього оперування аналогічними лексичними одиницями дозволив значній частині дітей обох груп успішно справитись із завданням. Наочний матеріал став додатковим стимулом для отримання позитивного результату.

Ймовірність появи певної картинки була обумовлена доцільністю її смислового поєднання з попереднім словом–означенням або ж змістом цілого речення. Труднощі, які виникли у дітей із ЗНМ, були пов'язані саме з цим аспектом – вони довго не могли зрозуміти, за яким принципом має добиратися картинка. Надавалася допомога педагога у вигляді покрокового пошуку потрібного зображення: *Чи можемо ми сказати «повітряні фарби»? Повітряні яблуко?* Помічено, що діти в цьому процесі менше звертали увагу на граматичне оформлення слів у вислові, а більше – на семантичне співвідношення.

Складно було дітям передбачити доцільність появи картинки, яка б логічно закінчувала розпочате речення, адже при цьому потрібно було утримувати в пам'яті увесь семантичний ряд. Вони відволікалися на розглядання запропонованих картинок, починали їх описувати, розпочинали відсторонені розмови.

Порівняльний аналіз відповідей дітей із ЗНМ та із ЗМР засвідчив наявність суттєвих відмінностей в підході до розв'язання поставленого завдання. В нормі діти намагалися зрозуміти суть поставленого завдання, уточнювали незрозумілі зображення, виправляли допущені помилки і враховували їх в подальшій роботі. Аналіз запропонованих дітьми ЕГ варіантів відповідей показав, що найчастіше вони обирали картинку, які асоціативно були пов'язані з їхнім незначним життєвим досвідом. При цьому вони не зважали на невідповідність між їхнім вибором і суттю поставленого завдання. Отже, це дає нам можливість констатувати затримку у формуванні семантичної структури слова у дітей із ЗНМ.

Кількісний аналіз дослідження вербального прогнозування показав, що на достатньому рівні із завданням впоралися 54,0% дітей із ЗНМ, 46,0% дітей – на низькому (в КГ 53,0% дітей показали високий рівень, 47,0% – достатній рівень).

Виконання запропонованих діагностичних проб передбачало не тільки вибір ймовірного зображення, вербальне озвучення свого вибору, а й наявність навиків роботи з картками–символами. Це стало можливим завдяки впровадженню прийомів ейдетики в систему корекційної роботи логопедичних груп експериментальних ЗДО.

Завдяки використанню карток–символів діти значно довше утримували свою увагу на дотриманні інструкції, були жвавіми і водночас зосередженими, позитивно налаштованими. Не зважаючи на складність запропонованих завдань, нам вдалося отримати достатньо перспективні результати.

Аналізуючи дитячі відповіді, отримані в результаті дослідження, варто відмітити їх різноплановість. Діти з допомогою педагога (фіксування уваги на певній ознаці, заохочення перевірити ще раз правильність своєї відповіді, порівняння протилежних карток–символів) в більшості випадків добирали правильно відповідні слова різних частин мови. Найменше труднощів виникло при підборі слів–іменників завдяки використанню стимульного матеріалу (предметні картки). Виконання аналогічних завдань без стимульного матеріалу мало значні нижчі результати (лише 28,0% дітей із ЗНМ показали достатній рівень), в багатьох випадках діти не змогли дати адекватної, аргументованої відповіді. Це свідчить про порушення механізму лексичного прогнозування через недостатній словниковий запас, порушення фонематичних уявлень, пам'яті.

Висновки. Проведення різносторонньої діагностики лексичної сторони мовленнєвої діяльності дітей ЕГ дає можливість констатувати, що обмеженість словникового запасу, диспропорційність між обсягом активного і пасивного словника, вербальні парафазії, несформованість семантичних полів, труднощі актуалізації словника, недостатня сформованість лексичного ймовірного прогнозування обумовлені недостатнім розвитком усіх видів сприймання, уваги, пам'яті, недорозвитком фонематичних процесів, образно–логічного мислення, обмеженістю лексичного досвіду мовленнєвого спілкування. В комплексі ці чинники негативно впливають на формування мовленнєвої діяльності дітей із ЗНМ.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Артемова Л. В. Моделі структур дидактичної гри та ігрових стосунків. *Дошкільне виховання*. 2015. № 4. С. 15–18.
2. Баловсяк Н. В. Формування інформаційної компетентності майбутнього економіста в процесі професійної підготовки : дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : 13.00.04. / Інститут педагогіки і психології професійної освіти АПН України. Київ, 2006. 334 с.
3. Брушневська І.М. Дослідження стану сформованості лексики у дітей п'ятого року життя із загальним недорозвитком мовлення. *Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського*. Педагогічні науки. 2017. №3(58). С.39-45
4. Гавриш Н., Безсонова О. Калейдоскоп інформаційно-ігрової творчості дітей : методичний посібник. Київ : Слово, 2015. 148 с.
5. Кондукова С. В., Базима Н. В. Особливості застосування гри в системі дошкільного сенсорного виховання дітей із загальним недорозвиненням мовлення. *Корекційна педагогіка*. Вісник Української асоціації корекційних педагогів. 2015. № 1. С. 15–21.
6. Концепція спеціальної освіти осіб з психічними та фізичними вадами в Україні / Вступ до спеціальності: Логопедія : навч. посібник / І. М. Омельченко, В. В. Тарасун, Л. О. Федорович. Кременчук : Християнська Зоря. 2011. 416 с. С. 310–334.

REFERENCES

1. Artemova L. V. Modeli struktur dydaktychnoi hry ta ihrovykh stosunkiv. [Models of didactic game structures and game relationships]. *Doshkilne vykhovannia*. 2015. № 4. S. 15–18. [in Ukrainian].
2. Balovsiak N. V. Formuvannia informatsiinoi kompetentnosti maibutnoho ekonomista v protsesi profesiinoi pidhovtovky [Formation of information competence of the future economist in the process of professional training] : dys. na zdobuttia nauk. stupenia kand. ped. nauk : 13.00.04. / Instytut pedahohiky i psykhohihii profesiinoi osvity APN Ukrainy. Kyiv, 2006. 334 s. [in Ukrainian].
3. Brushnevskia I.M. Doslidzhennia stanu sformovanosti leksyky u ditei piatoho roku zhyttia iz zahalnym nedorozvytkom movlennia. [Study of the state of vocabulary formation in children of the fifth year of life with general underdevelopment of speech] *Naukovyi visnyk Mykolaivskoho natsionalnoho universytetu imeni V. O. Sukhomlynskoho*. Pedahohichni nauky. 2017. №3(58). S.39-45[in Ukrainian].
4. Havrysh N., Bezsonova O. Kaleidoskop informatsiino-ihrovoi tvorchosti ditei [Kaleidoscope of children's information and game creativity] : metodychnyi posibnyk. Kyiv : Slovo, 2015. 148 s. [in Ukrainian].
5. Kondukova S. V., Bazyma N. V. Osoblyvosti zastosuvannia hry v systemi doshkilnoho sensohnoho vykhovannia ditei iz zahalnym nedorozvynenniam movlennia.[Peculiarities of using the game in the system of preschool sensory education of children with general underdevelopment of speech] *Korektsiina pedahohika*. Visnyk Ukrainskoi asotsiatsii korektsiinykh pedahohiv. 2015. № 1. S. 15–21. [in Ukrainian].
6. Kontseptsiiia spetsialnoi osvity osib z psykhichnymy ta fizychnymy vadamy v Ukraini [Concept of special education of persons with mental and physical disabilities in Ukraine] / Vstup do spetsialnosti: Lohopediia : navch. posibnyk / I. M. Omelchenko, V. V. Tarasun, L. O. Fedorovyh. Kremenohuk : Khrystyianska Zoria. 2011. 416 s. S. 310–334. [in Ukrainian].